

Illud obiter tandem iuverit animadvertere, spectato etiam solo naturae iure difficile admodum esse, infideles, penes quos polygamia viguit, aut penes quos hactenus obtinet, a peccato excusare, ex eo potissimum quod ii non honesti alicuius finis gratia illam frequentent, sed solum libidinis aestu, quo fit, ut brutorum more, ultra quam ferat hominis rationalis conditio ac dignitas, illa se implicant, ex qua innumera pene mala proficiscuntur, cuiusmodi sunt tyrannis in familia, filiorum inconsulta multiplicatio, illorum neglectus, interemptio interdum, aut saltem publica expositio in viis ac foris, ut notum est ex Indis atque Sinensibus, penes quos singulis annis innumerabilis recens natorum perit multitudo (77). Et haec de iure naturae.

ARTICULUS III. — Polygamia simultanea iure divino positivo ante evangelium absolute vetita non posse dici videtur, nec proinde necessaria divina dispensatio, ut veterum polygamia a crimine contra ius naturale vel divinum defendatur.

Inficiari non possumus, polygamiam, quae obtinuit primaevae temporibus, deinde vero sub lege Mosaica, minus fuisse conformem divinae matrimonii institutioni, quinimmo ab ea declinasse; tum etiam non quamlibet polygamiam fuisse permissam, sed eam solam, quae intra certos fines, ac quibusdam sub conditionibus iniretur. Id solum dicimus, nullam expresse

(77) Barbarum hunc morem exponendi in foris ac viis publicis infantes a parentibus nimia prole onustis antiquum esse nemo est qui nesciat. Nobis satis hic sit verba S. Augustini afferre ex Epist. XCVIII. ed. Maur. n. 6. quibus id testatur scribens « Aliquando etiam quos crudeliter parentes exposuerunt nutriendos a quibuslibet, nonnunquam a sacris virginibus colliguntur, et ab eis offeruntur ad baptismum. » Interdum vel ipsas matres haec de causa infantes suos necasse testis est S. Otto, Pomeranorum apostolus, sic mulieres allocutus: « Et partus foemineos, quia vos, o mulieres, necare consuevistis, quod quantum abominationis habeat, exprimi sermone non potest... Sive igitur sit masculus sive foemina, diligenter enutrite partus vestros: Dei enim est et marem procreare et foeminam. » Apud Bolland. mens. Iul. tom. I. in vita S. Ottonis cap. II. n. 77. pag. 397.

legem a Deo datam fuisse, qua polygamia vetaretur, ita ut nullo in casu absque divina dispensatione licita fuerit, ac rei violatae legis divinae extiterint, quotquot illam frequentaverunt.

Haec assertio, ut patet, mere critica est, atque speculativa, quae nullum locum post evangelicam legem, ut deinceps ostendemus, habere potest; atque potissimum eo spectat, ut validius refellatur Calvinus, eiusque hac in re assecla et patrocinator Baylius, qui vellent traducere patriarchas reos violati non minus naturalis quam divini iuris (78).

Loquimur porro de lege *expressa*, quae data positive a Deo fuerit ad vetandam polygamiam simultaneam; nam nemo inficias ibit, nosque saepius adstruximus, implicite, ut aiunt, eam legem contineri in ipsa originaria matrimonii institutione, quae praebuit fundamentum Christo Domino, ut matrimonium ad monogamiam revocaret, prout primitiva matrimonii institutio postulabat.

Hisce ita explanatis, polygamiam intra certos fines, iuxta dicenda, divino positivo iure antiquitus non fuisse vetitam, seu ei absolute non adversari sive ante sive post diluvium, nullaque proinde opus fuisse, aut tacita aut expressa divina dispensatione, inspecta ipsa matrimonii primaeva institutione, atque attenta Patrum doctrina, haud difficile videtur ostendi posse.

Sane Deus, quum instituit primaevum inter protoparentes nostros coniugium, nonnisi *unam* Hevam *uni* Adae coniugem dedit, quo facto ostendit, monogamiam hominis conditioni congruere, et adsignificavit hunc ei statum naturalem esse, suamque non obscure aperuit voluntatem. Alioquin, prout Patres animadvertunt, plures foeminas condidisset, quae ei sociae essent et coniuges; eo vel magis quod eiusmodi mulierum numerus plurimum contulisset ad humani generis propagationem ex ipsa intentione Dei dicentis progenitoribus ipsis: « Crescite et multiplicamini (79). »

(78) Calvinus loc. cit. Bayle *Dictionn. critique et histor.* art. Sara not. I. Item in art. Agar.

(79) Genes. 1. 28.

Hinc Tertullianus : « Et ideo homo Dei Adam, inquit, et mulier Dei Eva, unis inter se nuptiis functi formam hominibus Dei, de originis auctoritate, et prima Dei voluntate sanxerunt. Denique, erunt duo, inquit, in carne una, non tres neque quatuor. Alioquin, iam non una, nec duo in unam carnem (80). » Sic S. Hieronymus pariter scribit : « Una costa a principio in unam carnem versa est. Et erunt, inquit, duo in carne una, non tres neque quatuor, alioquin iam non duo si plures (81). » Sic alii Patres passim.

Quae confirmantur, ut patet, etiam ex adductis Patrum testimoniis, per ipsa verba ab Adam Deo inspirante prolata, cum Evam primum adspexit : « Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea... Quamobrem relinquet homo patrem suum, et matrem, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una (82); » quae tanquam a Deo ipso prolata refert Christus (83). Adeoque dubium nullum superesse potest de Dei intentione ac voluntate circa monogamiam.

Ast aliud est de Dei intentione ac voluntate disserere per factum ipsum manifestata, aliud vero de lege expressa, qua Adae posteris indictum fuerit, ut unam tantum uxorem ducerent, ac illegitimum et nullum declaretur coniugium, quod post ductam primam uxorem initum fuerit. Haec expressa lex nupiam apparet in sacris litteris; Patres vero in diversas sententias abire visi sunt. Nonnulli ex Patribus Lamech traducunt ut violatae divinae legis reum, eo quod duas simul habuerit uxores, ut Tertullianus, qui post relata verba scribit : « Numerus matrimonii a maledicto viro coepit. Primus Lamech duabus maritatus, tres in unam carnem effecit (84); » et alibi : « Semel vim passa institutio Dei per Lamech (85). » Item S. Hiero-

(80) *De exhortat castitat.* cap. V. ed. Rigalt.

(81) Lib. I. advers. Iovinian. n. 14. ed. Vallars. tom. II. col. 263.

(82) Genes. II. 23. 24.

(83) Matth. XIX. 5. 6.

(84) Loc. cit.

(85) Lib. *De monogamia*, cap. IV.

nymus, qui et ipse addit post verba superius descripta : « Primus Lamech, sanguinarius et homicida, unam carnem in duas divisit uxores : fratricidium et digamiam, eadem cacyclismi poena delevit (86). » Neenon S. Nicolaus I. qui scribit : « Adulterii autem flagitium, quod Lamech omnium primus in duabus uxoribus perpetravit, non nisi Sanguine Christi abolum extiterit, qui septima et septuagesima generatione secundum evangelium luxerit in mundum (87). » Alios afferre possem, qui idem sentiunt.

Verumtamen non desunt Patres alii, qui contrarium doceant. Etenim Clemens Alex. non modo vetitam non dicit polygamiam a Deo, sed eo usque progreditur, ut affirmet Deum illam ad propagationem humani generis quodammodo exegisse scribens : « Idem vir et Dominus vetera renovans non amplius concedit polygamiam (in novo foedere). Tunc enim id exigebat Deus, quando oportebat augeri et multiplicari (88). » Eadem ferme habet S. Ios. Chrysostomus, cum ait : « Neque secundum statum, qui nunc est, opera, quae tunc facta sunt, iudices. Tunc enim, quia principia erant, *permissum fuit* cum duabus vel tribus vel pluribus uxoribus misceri, ut humanum genus propagaretur. Nunc vero, quia per Dei gratiam humanum genus valde multiplicatum est, virtus quoque incrementum accepit (89). » Nec obstat quod fere immediate subdit. « Ecce enim quoniam *mala erat* haec consuetudo, explosa est, et non licet ulli eam praetexere; » nam non eo sensu *malam* dicit, quod re ipsa culpabilis esset, sed ut patet ex orationis serie, comparate ad monogamiam, quae illam praecellit; alioquin dicere non potuisset polygamiam fuisse *permissam*.

(86) Loc. cit. qui eadem ferme repetit verba Epist. LXXIX ad Salvinam ed. cit. col. 505. scribens : « Primus Lamech, maledictus et sanguinarius, et de Cain stirpe descendens, unam costam divisit in duas, et plantarium digamiae protinus dilavii poena subvertit. »

(87) *Ad consulta Bulgaror.* n. 51, apud Harduin. *Acta concil.* tom. V. col. 371.

(88) Lib. III. *Stromat.* p. 461. ed. Paris. 1641.

(89) Hom. LVI. in Genes. n. 5. ed. Maur. tom. IV. p. 542.

Immo vero vel ipse S. Hieronymus, qui pro contraria adducitur sententia, ut vidimus, non discrepat alibi sive a Clemente Alex., sive a S. Io. Chrysostomo; siquidem nullo interposito discrimine ante aut post diluvium, universim pronunciat: « Et » si post diluvium, et ante diluvium *viguit ista sententia: cresce et multiplicamini, et replete terram*, quid ad nos, in quos » fines seculorum decurrerunt, quibus dicitur: *tempus breve est*: » et: *iam securis ad radicem arborum posita est*, quae silvam » legis et nuptiarum evangelica castitate succidat (90)? » Cumque ad cohonestandam polygamiam a nonnullis eius aetate obiiceretur exemplum patriarcharum, ipse opposuit verbis Geneseos verba Evangelii. Adnotat praeterea idem S. Doctor, Apostolum bene novisse consuetudinem plures ducendi uxores lege Mosaica fuisse probatam et patriarcharum exemplo « Sciebat » (Apostolus), inquit, *lege concessum*, et exemplo patriarcharum ac Moysi familiare populo noverat in multis uxori- » bus liberos spargere: ipsis quoque sacerdotibus huius licentiae » patebat arbitrium (91). » Quomodo vero haec componi possint cum iis, quae iuxta contrariam sententiam alibi scribere visus est, mox videbimus.

Interim, ut statim nonnulla alia veterum testimonia hac de re afferamus, sese offert Theodoretus, qui diserte affirmat, nulla lege sive naturali sive scripta polygamiam antiquitus vetitam fuisse: « Rogavit (Sara), inquit, ea de causa Abraham, ut cum » Agar congregaretur, quo ipsa liberos inde susciperet, quid » peccavit Abraham? Maxime, *cum neque natura, neque lex » ulla tum scripta* plures ducere uxores prohiberet (92). »

Nec minus luculenter eam doctrinam S. Augustinus professus est. Scribit enim: « Sufficiendae prolis causa erat uxorum pluri- » rium simul uni viro habendarum *inculpabilis consuetudo* (93). » Negat et ipse cum Theodoro, ullam tunc temporis legem extitisse,

(90) Epist. CXXIII. ad Ageruchiam, n. 15, col. 905.

(91) Epist. LXIX. ad Oceanum, n. 5, col. 414.

(92) Quaest. LXVII. in Genes.

(93) De doctrin. christ. lib. III. cap. XII, n. 20.

qua vetaretur polygamia: « Eo tempore, quando multiplicandae » posteritatis causa plures uxores *lex nulla* prohibebat (94). » Demum ostendit Iacob in ducendis pluribus uxoribus haudquam peccasse, eo ipso quod nulla impediretur lege sive naturali sive divina positiva: « Iacob quod pro ingenti crimine quatuor » obiiciuntur uxores, generali praelocutione purgatur. Quando » enim mos erat, crimen non erat... Alia enim sunt peccata contra naturam, alia contra mores, alia contra praecepta. Quae cum » ita sint, quid tandem criminis est, quod de pluribus simul habitis » uxoribus obiicitur sancto viro Iacob? Si naturam consulas, non » lasciviendi, sed gignendi causa illis mulieribus utebatur; si morem, illo tempore atque in illis terris hoc factitabatur; si praeceptum, *nulla lege* prohibebatur (95). »

Quid plura? vel ipse Tertullianus, qui Montanista effectus, polygamiam, ut vidimus, ab initio prohibitam a Deo asseruit, cum adhuc catholicus esset, contrarium docuit, scribens: « Sane » apud veteres nostros, ipsosque patriarchas, non modo nubere, » sed etiam *plurifariam matrimonii uti fas fuit*. Erant et concubinae... Necessarium fuit instituere, quae postea aut imputari » mererentur... Igitur per *licentiam tunc passivam* (96), materiae » subsequentium emendationum praeministrabantur, quas Dominus evangelio suo, dehinc Apostolus in extremitatibus saeculi, aut excidit redundantes, aut composuit inconditas (97). » Ex quibus patet, ipsum adhuc catholicum non modo permissam, verum etiam *necessariam* putasse institutionem polygamiae, quae postea in evangelio abolenda omnino erat. Sibi praeterea

(94) De civ. Dei, lib. XVI. cap. XXXVIII. n. 5.

(95) Lib. XXII. cont. Faustum cap. XLVII.

(96) *Licentiam passivam* Rigaltius sic enarrat: « *Nuptias multiples passim concessas.* » Item etiam La-Cerda sic exponit; qui praeterea verba illa: *Necessarium fuit instituere* ita interpretatur: « Vult scriptor (Tertullianus) » *institutam a Deo* polygamiam, ut postea quanta esset vis evangelii nosceretur, reprimentis auctoritate sua luxuriam connubiorum, etiam aliquando licitam. Nollem diceret Tertullianus, *necessarium fuit instituere*: satis erat, » *necessarium* fuit permittere. »

(97) Lib. I. Ad uxorem. cap. II.

contradicit, dum ex una parte constitutam monogamiae legem affirmat illis verbis: *et erunt duo in carne una*, adeoque reum violatae legis traducit Lamech, eo quod duas duxerit uxores, ex altera vero affirmat illis Dei verbis: *crescite et multiplicamini*, licitam effectam polygamiam, dum ait: « Sane *licebit* (polygamia)... si etiam nunc locus vocis illius, *crescite et multiplicamini*, id est, si nondum alia vox supervenit, tempus iam in collecto esse... Ut opinor autem unius et eiusdem Dei *utraque pronuntiatio et dispositio* est, qui tum quidem in primordio sementem generis emisit *indultis coniugiorum habentis*, donec mundus repleretur, donec novae disciplinae materia proficeret: nunc vero sub extremitatibus temporum compressit, quod emiserat, et revocavit, *quod indulserat* (98). »

Sed quid dicendum de S. Hieronymo, qui eadem ferme Tertulliani verba usurpavit, dum accusat Lamech gravis criminis ob superinductam alteram uxorem contra Dei voluntatem ac legem? Quid de Nicolao I., Innocentio III. et Gregorio IX. qui in eadem fuere sententia? Nam Innocentius III. statuit, quod Deus: « Non dixit tres vel plures, sed duo; nec dixit adhaerere uxoribus, sed uxori. Nec ulli unquam licuit insimul plures uxores habere, nisi cui fuit divina *revelatione* concessum (99); » et Gregorius IX. scribit de Lamech: « Dum uxorem unam divisit in duas, sanguinarius factus est et virum in suum vulnus occidit (100). »

Dicendum haud aegre haec posse componi, dummodo praeculis tria habeantur, quae valde huic explanandae quaestioni inserviunt; ac *primo* advertimus, Deum in primaeva coniugii

(98) *De exhortat. castit. cap. VI.*

Atque hic animadvertendum est, Tertullianum in libris, quos adversus catholicam scripsit Ecclesiam, acriter adeo perstrinxisse polygamiam, ut damnaret secundas nuptias: siquidem ipse permiscuit polygamiam successivam cum polygamia simultanea, et quasi de una eademque re ageretur, utramque damnat tanquam a Deo quovis tempore vetitam.

(99) *Cap. Gaudemus, tit. XIX. De divortiiis, c. 8.*

(100) *Epist. VI. ad Germanum archiep. Graecor. De unitate Ecclesiae. Apud Labbeum Concil. tom. XI. part. I, col. 523. ed. Parisiens.*

institutione non modo patefecisse ex intentione ac voluntate sua monogamiam esse servandam, sed praeterea id clarius fuisse significatum per verba, in quae ex Dei ipsius inspiratione Adam prorupit: *Et erunt duo in carne una*, adeoque quandam legem, ut ita dicam *implicitam*, vel ab ipso mundi exordio extitisse de unitate matrimonii (101). Attamen lex eiusmodi non erat satis expressa, quod ad legem proprie dictam, omnibus omnino assentientibus, requiritur, ut vim obligandi habeat et sub peccato adstringat. *Secundo* ex divina institutione satis apparebat aequalia iura utrique coniugi convenire, adeo ut unusquisque totus alterius esset, ac mulier viro, ac vir mulieri esset ex aequo mancipatus; quocirca eo ipso quod idem ius utrique coniugi inesset, non poterat vir aliam superinducere nisi ex consensu prioris. *Tertio* ut polygamia certis finibus detineretur, atque non brutorum more, sed prout hominem decet, haberi posset, non libidinis explendae, sed unius procreandae prolis causa legitime poterat admitti (102).

Itaque sine contradictione affirmari poterit vel negari, polygamiam esse contra legem, prout legis nomen vel presse vel laxius usurpatur, ac simili modo dicetur vel iusta vel iniusta, prout consentiente aut invita priori uxore frequentata supponatur; itemque honesta vel inhonesta, prout eius finis est generis humani multiplicatio aut licentia. Scilicet ut polygamia a crimine violatae legis divinae immunis credatur, tres conditiones omnino requiruntur, ut nulla explicita lege vetetur, ut uxor expresse vel tacite consentiat (103), ut finis sit honestus: quod si una ex his conditionibus desit, si ad libidinem potius

(101) Huc referuntur, quae conc. Tridentinum sess. XXIV. exhibens doctrinam de sacramento matrimonii protulit: « Matrimonii perpetuum indissolubilemque nexum primus humani generis parens divini spiritus instinctu pronuntiavit, cum dixit: *Hoc nunc os ex ossibus meis...et erunt duo in carne una.* » Hoc autem vinculo *duos tantummodo* copulari et coniungi, Christus Dominus *apertius* docuit, cum postrema illa verba, tanquam a Deo prolata, referens, « dixit: *Itaque iam non sunt duo sed una caro.* »

(102) *Cf. Merlin Diss. cit. §. IV.*

(103) Nonnulli tamen hanc conditionem utpote non necessariam respuunt.

quam ad multiplicationem humani generis adhibeatur; si primae uxori afferatur iniuria; si ratio habeatur legis sin minus explicitae saltem implicitae, tum enimvero eadem polygamia inhonesta dicetur, contra fas et ius, et contra spiritum legis, atque aliquo vero sensu illegitima.

Hisce ita praestitutis, pronum iam erit Patrum dicta, quae sibi invicem pugnantia videntur, inter se componere. Nam vidimus S. Hieronymum in gratiam multiplicationis humani generis uti licitam sive ante sive post diluvium polygamiam habuisse. Quod si arguit Lamech verbis a Tertulliano usurpatis, non eadem mente ac Tertullianus Montanista id praestitit, sed quod libidinis explendae causa alteram uxorem duxerit, prout pessima viri huius agendi ratio suadet; alioquin S. Doctor sibi haud cohaereret.

Tres vero commemorati pontifices rationem habuere primigeniae matrimonii institutionis, ac proinde satis manifestae divinae voluntatis circa monogamiam et Dei legis lato sensu acceptae; non autem loquuntur de expressa Dei lege, quae nusquam apparet. Eodem vero sensu improbant factum Lamech ac S. Hieronymus cuius verbis utuntur (104).

Ex eo vero quod affirmavimus in altera animadversione de consensu prioris uxoris, atque ex cessione iuris, quod ea acquisivit super maritum, hunc potuisse secundas et posteriores nuptias inire, non sequitur posse uxorem de consensu mariti alium virum ducere. Nam distinguere oportet inter ea iura, quae natura *exigit*, ab eis, quae natura *concedit*. Ius prioris generis habetur ut medium necessarium fini obtinendo, quem natura ipsa intendit; ut medium vero non omnino necessarium,

(104) Non desunt interpretes, qui sub hoc respectu Lamech exeusent. Inter quos Mersennius *Quaest. et Comment. in Genes.* ad cap. IV. *Quaest.* 54. n. 491. scribit: « Probabilius mihi videtur nec Lamechum ideo peccasse, quia duas uxores habuit, nec polygamiam in statu legis naturae corruptae ante diluvium prohibitam fuisse... immo ex patriarcharum post diluvium viventium exemplo satis conicio id non minus licitum fuisse ante diluvium, quia par erat » propagandorum individuorum necessitas. »

at naturaliter utile ius habetur alterius generis. Iam vero ius, quod habet maritus possidendi solus uxorem, ius est prioris speciei, quia pluralitas virorum contraria est generationi et propagationi generis humani, quae est finis coniugii primarius et a natura intentus. Contra vero ius, quod habet mulier possidendi sola maritum, est alterius speciei, quia uxorum pluralitas fini primario matrimonii minime adversatur. Quod vero attinet ad fines secundarios, ii licet aegre, absolute tamen cum coniugio polygamo consistere possunt. Quo fit, ut uxor quidem cedere possit iuri suo, nequeat autem maritus. Quia, cum agitur de iure mariti, agitur de bono naturae, quando autem de iure agitur uxoris, agitur potissimum de bono personae; hinc, nisi lex positiva aliqua obstet, prout obstat evangelica, potest utique uxor ius suum alii participare. Quapropter duplex etiam distingui potest polygamia, in quarum altera violatur ius, quod acquisivit uxor possidendi sola maritum; quod si fiat, polygamia etiam ex lege naturali evadit illicita ac iniusta; altera vero, in qua uxor sponte, nulla obsistente positiva lege, ut dictum est, iuri suo cedit, et haec spectato naturali iure licita evadere potest. Prior polygamia intelligi debet damnata verbis illis *Genesios: Et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una.*

Quo sensu reipsa ea exposuit S. Io. Chrysostomus scribens: « Ea, quae ab ipso sunt dicta de non repudianda uxore, non modo non repugnant, verum etiam valde cum Moyse conveniunt; considerandum autem est, quod non solum ab officio, verum etiam ab ipso praecepto sententiam suam corroborat; non enim dixit, quia virum et mulierem unam solummodo fecit, verum etiam quia iussit, ut unus uni coniugatur. *Nam si voluisset alteram etiam conducere uxorem, uni viro creato, multas conformasset mulieres: nunc vero et creationis et sanctionis modo, unam uni perpetuo coniungi et nunquam rescindi oportere perdocuit* (105). » Ex quibus patet S. Io. Chrysostomo hanc stetisse mentem, solam illam

(105) Item LXIII. in *Matth.* n. 4. ed. Nivelli 1581. ed. autem Maur. *Hom.* LXII.

polygamiam vetitam fuisse, quae induceretur ad divortium seu repudium faciendum prioris uxoris, adeoque laesione illius iuris quod haec adquisierat. Non sibi proinde contradicit, cum scribit olim polygamiam fuisse permissam illis verbis, quae nuper attulimus: « Quia principia erant, *permissum fuit* (106). »

Sic etiam S. Augustinus legitimam pro illa aetate pronunciavit polygamiam, quae de consensu prioris uxoris fieret, ut liberi essent utrique quodammodo communes. En eius verba: « Plane uxoris voluntate adhibere aliam, unde commu-
» nes filii nascantur unius commixtione ac semine, alte-
» rius autem iure ac potestate, *apud antiquos Patres* fas
» erat (107). » Eadem ratione alibi idem S. Pater loquitur « Nul-
» lam Iacob legitur petiisse praeter unam, nec usus plurimis nisi
» gignendae prolis officio, coniugali iure servato, ut neque hoc
» faceret, *nisi uxores eius id fieri flagitassent, quae corporis viri*
» *sui habebant legitimam potestatem* (108). » Unde vero habue-
runt uxores, seu potius prior uxor Iacob hanc legitimam habuit potestatem super corpus eius, nisi vi legis in Genesi promulgatae: *Adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una?* Et iterum: « Obediens (Abraham) coniugi, quae suae sterilitatis
» credit esse solatium, si foecundum ancillae uterum, quoniam
» natura non poterat, voluntate faceret suum (109). »

Si igitur ex communi Patrum doctrina polygamia simultanea, in qua tres recensitae condiciones concurrerent, nulla erat positiva atque expressa lege divina prohibita, adeoque licita per se

(106) Hom. LVI. in Genes. 1. c.

(107) *De bono coniugal.* cap. XV. n. 17.

(108) *De civit. Dei*, lib. XVI. cap. XXXVIII. n. 5.

(109) *Ibid.* cap. XXV. Haec melius declaravit S. Doctor lib. XXII. *Cont. Faustum*, c. XXXI. scribens: « Quis enim nescit uxorem marito tanquam domino
» debere servire? Sed quod ad membra corporis attinet, quibus sexus ipse distin-
» guitur, Apostolus dicit, *Similiter et vir* sui corporis potestatem non habet, sed
» mulier, ut cum in caeteris actibus ad humanam pacem pertinentibus mulier
» viro debeat servitatem, huius unius rei, qua sexus utriusque carnali sorte
» discernitur, et carnali commixtione concernitur, similem in se habeant potes-
» tatem, vir in uxorem, et uxor in virum. Prolem igitur, quam de se habere
» Sara non poterat, de ancilla habere voluit. »

erat sive ante sive post diluvium ob propagationem humani generis, iam patet nulla opus fuisse peculiari dispensatione ad eam frequentandam (110).

Sane huiusce dispensationis nullum occurrit in sacris litteris vestigium. Nonnulli quidem eam deprehendere visi sunt in eo, quod dixit Deus ad Abraham: « Omnia, quae dixerit tibi Sara,
» audi vocem eius (111). » Porro Sara fuit, quae Abrahae dixit: « ingredi ad ancillam meam (Agar), si forte saltem ex illa suscipiam filium... et dedit eam viro suo uxorem (112). »

At quibus hoc persuadebunt? Illa enim priora verba dicta sunt Abrahae relate ad eiectionem Agar, et Ismaelis de domo sua, nec ullam relationem habent ad ea, quae ante plures annos dixerat Sara de congressu cum Agar.

Quin potius videmus Scripturam loqui de polygamia tanquam de re, quae per se liceret; Pharaon a Deo flagellatus perhibetur, non quod alteram uxorem superinduceret, sed quod tulerit Saram iam matrimonio Abrahae copulatam (113). Idem dic de Abimelech, rege Gerarae, respectu Rebeccae, uxoris Isaac (114). Et reipsa reperimus sanctos viros data occasione, quin revelatio aut inspiratio requiretur aut expectaretur, se pluribus uxoribus coniunxisse. Laban obtulit Iacob in coniugium Rachel post Liam, neque Iacob huic obstitit propositioni neque id illicitum esse reposuit (115). David cognita morte Nabal, viduam eius Abigail petiit ad nuptias, quin tamen prudentissima foemina quidpiam regeret. Quid plura? Esther coniugio traditur a Mardocheo regi Assuero, qui tamen ad po-

(110) Mirum videri debet recentiores non paucos theologos in adductis verbis Geneseos: *Adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una*, legem, eamque positivam et expressam, de qua loquimur, agnovisse de monogamia, quam Patres ignoraverunt, adeo ut licet ipsis eadem verba comperta fuerint, tamen pronunciarint, directe polygamiam nulla fuisse lege prohibitam.

(111) Genes. XXI. 12.

(112) *Ibid.* XVI. 2.

(113) Genes. XII. 17 seqq.

(114) *Ibid.* c. XXVI. 7 seqq.

(115) *Ibid.* XXX. 27.

pulum Dei profecto non pertinebat, quique iam cum pluribus aliis uxoribus iunctus erat, et ita porro.

Nec sancti Patres aliquando de eiusmodi sive revelatione sive inspiratione divina quidpiam suspicati sunt, sed absolute penes veteres polygamiam permissam tradiderunt, immo etiam quodammodo insinuatam. Constat enim ex allatis testimoniis, Tertullianum dixisse, quod hunc polygamiae ordinem ante evangelium *necessarium fuit instituere*; Clementem Alex. affirmasse illam a *Deo permissam* et quod *Deus id exigebat quando oportebat augeri et multiplicari*; Chrysostomum et Theodoretum absque ambage scripsisse *fuisse permissam*; S. Hieronymum *viguisse* vi illius sententiae *crescite et multiplicamini* prolatae tum ante tum post diluuium; S. Augustinum asseruisse, Abraham *nihil contra mores et praecepta fecisse*, eo quod *mos ille obtinuerit, et nulla lege prohiberetur*.

Quod si nulla contra polygamiam existeret lex positiva; si eam insuper exigere videbatur (quodammodo) praeceptum de humani generis multiplicatione in illis mundi primordiis ex doctrina Patrum, non video opus fuisse aliqua divina revelatione aut inspiratione, ut eadem licite frequentaretur. Quod si S. Augustinus alicubi scribit de Abraham « Non suae carnali cupiditati cessit, sed coniugali potestati obtemperavit; *credens hoc Saram ex Dei nutu voluisse*, qui iam ex se ipso illi haeredem promiserat, *sed ex qua foemina non praedixerat* (116); » ut patet ex contextu significare haud voluit S. Doctor, Abraham credidisse licitam sibi fore coniunctionem cum Agar, eo quod Sara sive revelationem sive inspirationem habuerit, quando ei suggessit, ut Agar coniungeretur, sed id solum significare voluit, sanctum patriarcham putasse in consilio Sarae executionem contineri divini illius promissi: « Egre dietur de utero tuo (filius), » ipsum habebis haeredem (117); » quum enim Deus tunc ei nondum patefecisset, utrum hunc filium suscepturus esset ex Sara,

(116) Lib. XXII. *Cont. Faust. c. XXXII.*

(117) Genes, XV. 4.

an vero ex alia uxore, ideo in animum induxit suum *Dei nutu Saram voluisse*, ut alteri coniungeretur (118).

Iam ut aliquid innuamus de doctrina, quae etiam in scholis catholicis viguit, certe non pauci, neque infimi gradus theologiae sententiae hactenus expositae adhaeserunt. Nam polygamiam ante legem evangelicam permissam fuisse, nullaque positiva et expressa lege fuisse prohibitam, adeoque ad eam consecrandam, nullam necessariam fuisse dispensationem aut revelatione aut inspiratione divinitus manifestatam tenuerunt unanimes Durandus (119), Tostatus, qui prae omnibus copiose de hoc egit argumento, cumque ostendisset, nulla opus fuisse veteribus dispensatione divina ad plures simul ducendas uxores, eo quod nullo sive naturali sive divino iure positivo id prohiberetur, solvit difficultatem petitam ex Innoc. III. cap. *Gaudemus, quod non licuit alicui sine revelatione unquam accipere plures uxores simul*. Exponit autem dictum pontificis « de illis, quibus » constabat esse contra ius naturale, et contra ius divinum expressum verbo et opere ostensum: ut apparet ex probationibus » illis, quas inducit. Si quis tamen illas ignoraret, cum non esset » datum aliquod praeceptum expressum de hoc; neque lex naturalis determinate ad hoc cogebat; non peccabat accipiendo plures » uxores. » Hactenus ille (120), Palacios (121), Veracrux (122),

(118) Sane iuxta S. Augustinum Abraham prius putavit promissi generalis divini de multiplicatione posteritatis suae adimplementum haberi potuisse in adoptato servo suo Eliezer, ut indicat quod cum Deo loquens, ait de vernaculo suo, *hic erit meus haeres*, tanquam diceret, ait S. Augustinus, « quia de me ipso mihi semen non dedisti, in isto comple. »

(119) In 4. Sentent. d. 53. q. 1. ubi quaerit « Utrum quandoque licitum fuerit habere duas uxores *absque omni dispensatione*; respondet vero » affirmative, eo quod polygamia nulli legi sive naturali, sive divinae adversaretur.

(120) In cap. XIX. Evang. Matth. q. 53. et 54. ubi diligenter discutit rationes omnes, quibus nonnulli permoti contenderunt necessarium fuisse ad licite utendum polygamia aliqua sive revelatione sive saltem inspiratione divina; utramque autem excludit. Sed ipsum adis.

(121) *Enarrationes* in Iesu Christi Evangelium secundum S. Matth. Coloniae Agripp. 1566. disp. I.

(122) *Speculum coniugiorum*, Mediol. 1599. part. II. art. 15. ubi prae caeteris ulterius progreditur. Cf. pag. 218 seqq.

Maldonatus (123), Mersennius (124), aliique (125).

Inter se autem utriusque placiti argumenta conferentes, deprehendimus auctoribus, qui propugnant polygamiam lege divina antiquitus interdictam fuisse, nulla suffragari Scripturarum testimonia, ea autem verba, quae ex Bibliis proferuntur, de primaeva coniugii institutione, ostendere quidem monogamiam conformem esse divinae intentioni per eam patefactae, non autem legem expressam et positivam praesferre; immo quadantenus elidi ex iis verbis sive benedictionis sive praecepti: *Crescite et multiplicamini et replete terram*. Deprehendimus etiam Scripturam exhibere polygamiae usum seu morem ubique in regionibus orientalibus primis temporibus receptam, quin ullum appareat dispensationis divinae vestigium, adeoque sanctissimos patriarchas in polygamia consecranda morem consuetudinemque pro aetate illa, atque illis in regionibus obtinebat, fuisse secutos. Deprehendimus illam postea a Moyse ipso fuisse in lege *sancitam*, qui regulas tantum praescribit ad eius abusum praecavendum (126). Deprehendimus Patres omnes

(123) *De matrimonio*, quaest. 1. ad IV. argum. Opp. theologic. Lutetiae Paris. 1677. in fol. tom. II. pag. 453 seq.

(124) *Quaestiones in Genes*. Lutet. Paris. 1625. Vol. un. in fol. in cap. IV. Genes. Quaest. LIV.

(125) Qui ab his ipsis allegantur, quos recensimus.

(126) Dixi a Moyse fuisse polygamiam probatam, de quo nullum dubium esse potest. Non desunt tamen, qui contendunt postremis Iudaicae reipublicae temporibus etiam apud hunc populum illam in desuetudinem abiisse. Quod quidem aliquo sensu admitti posse videtur; nam cum Iudaeis dominarentur, iisque permixti essent Romani, qui monogamiam consecrabantur, nullum dubium est quin istorum mores sive in bonum, sive in malum vim quamdam exercuerint, adeoque certe minus frequens erat penes Iudaeos polygamia; attamen non omnino cessavit. Etenim Iosephus Flavius lib. XVII. *Antiquit.* c. 1. testatur adhuc sua aetate eam viguisse scribens: « Nam mos nobis est patrius » eodem tempore plures habere uxores Πάτριον γὰρ ἐν ταύτῳ πλείστον ἡμῖν συνοικεῖν. Et mox Herodis magni novem coniuges memorat. Immo et aliquanto post S. Iustinus in *Dial. cum Tryphone* n. 154. adhuc exprobrat Iudaeis, quod rabbinorum suorum doctrina decepti quatuor aut quinque uxores ducerent, inquiens: « Satius est ut Deum sequamini, quam imprudentes et caeco » magistros vestros, qui sane ad hanc usque diem *et quatuoret quinque uxores ha-*

contrariae sententiae adhaesisse, quod nec adversarii dissimulant (127).

Caeterum quae pro contraria sententia adducunt auctores, de quibus agimus, ex Matth. XIX. ex trium Rom. pontificum decretalibus, atque ex conc. Tridentino optime, ut vidimus, componi possunt cum Patrum doctrina, dummodo prae oculis habeantur tres animadversiones, quas huic disceptationi praemisimus.

Imo non aegre componitur cum sententia Bellarmini, qui cap. XI. contendit veteres patriarchas licite polygamiam frequentasse ex dispensatione, quam habuerunt *per internam divinam inspirationem*, quin ullum huius assertionis documentum proferat. Innocentius vero III. si eius urgeatur auctoritas, postulavit non simplicem *inspirationem*, sed *revelationem*, quam tamen non requirit Bellarminus, qui praeterea fatetur polygamiam non adversari nisi finibus secundariis matrimonii.

Concludamus igitur adversus Calvinum eiusque asseclas, Bayle praesertim, veteres patriarchas non modo in naturae ius presse sumptum polygamia non peccasse, sed neque in legem aliquam divinam positivam, quae eam vetuerit.

» here unicuique *permittunt*: et si quis venustam inspiciens eam concupiverit, Iacobi, qui Israel dictus est, et aliorum patriarcharum facta commorantes, ac negantes peccare, si quis similia faciat.» ed. Theod. Otto Ienae 1849. tom. I. part. I. pag. 447 seqq. Cf. etiam notas hic appositae ex Seldeno et Maimonide.

(127) Sane Collet. cap. V. *De unitate matr.* sect. I. §. ult. n. 71. scribit: « Dubitari tamen possit an Patres omnes, Augustinus praesertim, et Theodoritus tam dure de polygamia vel ipsius Lamech sensissent, cum generatim eam nulla lege prohibitam esse dicant. At haec eorum verba ad tempus patriarcharum referri possunt. Fieri potest, ut in rebus non absolute malis idem quandoque prohibeatur, quandoque toleretur. » Sed quando prohibita fuerit, non ostendit. D. vero Carrière n. 176. loquens de p. Merlin subdit: « Ait hanc esse SS. Patrum sententiam, et quosdam textus citat, qui huic » *revera sententiae favere videntur.* »